

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: СТАН ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті зроблено спробу проаналізувати наукові надбання концептуальних засад екологічного права та систематизувати їх в окремі групи, враховуючи розвиток сучасної правової науки.

Ключові слова: екологія, природні ресурси, правова система, природне середовище, повітря, тваринний світ, правовий режим.

Постановка проблеми. Як відомо, метою науки є отримання істинних знань про світ – природу, мислення, суспільство, а також відкриття закономірностей виникнення, розвитку та функціонування світу. І використовуватися ці знання повинні на користь суспільства, для створення сприятливих умов життєдіяльності людини.

Інтенсивне використання невідновлюваних природних ресурсів зумовило необхідність вирішення питання щодо їх раціонального видобування і одночасно знаходження їх еквіваленту. Забруднення навколишнього середовища, що повсякчас продовжується, дозволяє зробити висновок про те, що в недалекому майбутньому екологічно чисте середовище буде важко знайти, адже вже зараз навіть чиста питна вода є для нашої держави проблемою. В умовах зростаючого дефіциту води, водні ресурси на сучасному етапі є одним з найважливіших факторів господарського розвитку. Чисті прісні води є цінним та усе більш обмеженим ресурсом. Дефіцит прісних вод висуває на порядок денний реалізацію комплексу заходів щодо їх раціонального використання та всебічного збереження.

Зважаючи на постійне забруднення навколишнього природного середовища, зростає занепокоєність суспільства щодо свого майбутнього, тому зрозумілою є підвищена зацікавленість науковців до проблематики, що розглядається.

Метою статті є аналіз наукових надбань щодо концептуального екологічного права вітчизняної науки та систематизації їх в окремі групи.

Стан дослідження. Кожна держава має свою правову систему, виходячи з національних особливостей її виникнення і розвитку, менталітету тощо. На зміст законодавства щодо напрямів вирішення еко-

логічних проблем певним чином впливає і географічне розташування держави. Як вказує П. Масляк, «Сутність географічного детермінізму надзвичайно проста: визначальною силою розвитку суспільства (в тому числі й країн) є географічне положення і природне середовище. Прихильники цієї теорії вважають, що саме природні умови і ресурси формують ті чи інші країни і сприяють (або не сприяють) їх існуванню та процвітанню. На думку «детерміністів», природні умови визначають не лише виникнення країн і народів, спосіб їх життя, а й сам плин історії. Як стверджував видатний «державотворець-практик» Наполеон: «Географія – це доля» [1]. Зважаючи на зазначене, а також на те, що ця стаття має теоретико-правовий характер, ми проаналізуємо наукові дослідження передусім вітчизняних науковців.

Виклад основних положень. Загалом всі дослідження тематики, що розглядається, умовно можна поділити на декілька груп.

Першу групу становлять дослідження взаємозв'язку права, екології, політики та економіки. Нині екологічні проблеми стали предметом дослідження не тільки природничих, але й гуманітарних наук. Виникають і діють рухи захисту навколишнього середовища. З'явилися галузі знання, що спеціалізуються на всебічному вивченні екологічних проблем, зокрема, екологія навколишнього середовища, екологія біосфери, екологія атмосфери та ін. Виникла відносно самостійна галузь знань – соціальна екологія.

Окремі аспекти екологічно безпечного розвитку України висвітлено у працях з екологічного права В. Андрейцева, С. Гавриша, Н. Єрофєєва, М. Залудяка, Н. Малишевої, В. Перини та інших науковців.

Суттєву джерельну базу для дослідження проблематики екологічного права та розвитку регіонів, що зазнали екологічного лиха, складає науковий доробок відомих фахівців В. Дідори, М. Мартинюка, М. Рудченка, О. Смаглія з проблем стану і розвитку агропромислового комплексу в умовах радіоактивного забруднення; М. Новика – з питань дій владних структур та соціального захисту населення; В. Винника, С. Ворошука, А. Джигиря стосовно будівництва житла для постраждалих та їх переселення. У статтях М. Грибан, С. Масловської, З. Парамонова та В. Шатила міститься значний обсяг інформації щодо проведення медичних заходів з обстеження й оздоровлення потерпілих.

Філософські та політичні аспекти екологічно безпечного розвитку України стали предметом дослідження С. Васюти, В. Дьоміна, М. Кисельова, В. Крисаченка, В. Лося, А. Піджакова, О. Салтовського, К. Ситника, Д. Стоуна, М. Хилька.

На дисертаційному рівні вказану тему досліджував М. Григор'єв. Робота цього вітчизняного дослідника спрямована на розробку методологічної бази сучасної соціальної екології для вивчення та аналізу глобальних і регіональних екологічних проблем, які являють собою життєву значущість.

Другу групу становлять дослідження суспільних відносин щодо охорони, реалізації та захисту права громадян на безпечне для їх життя і здоров'я навколишнє природне середовище. Цілком очевидним для широкого загалу є те, що одним з ключових факторів погіршення здоров'я громадян в Україні є погіршення стану навколишнього природного середовища. Важливе значення в цьому аспекті відіграє нормативно-правове регулювання суспільних відносин щодо охорони, реалізації та захисту права громадян на безпечне для їх життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Проблеми правового регулювання реалізації екологічних прав людини і громадянина неодноразово ставали предметом дослідження і знайшли висвітлення в еколого-правовій науковій літературі. Згадаємо, зокрема праці українських вчених-правознавців: В. Андрейцева, Г. Анісімової, М. Антонович, Г. Балюк, Н. Барбашової, А. Бобкової, Е. Віленської, А. Гетьмана, Н. Кобецької, В. Костицького, С. Кравченко, М. Краснової, Н. Малишевої, В. Мунтяна, В. Попова, Б. Розовського, П. Рабіновича, Ю. Тодики, Ю. Шемшученка, М. Шульги та ін.

Окремо слід згадати дослідження В. Бредихіної, яка стверджує, що право громадян на безпечне навколишнє середовище як юридична категорія, має історичний характер, його формування обумовлене еколого-соціальним досвідом і являє собою значний етап в еволюції вітчизняних і міжнародних правових уявлень. Сучасний етап розвитку правового регулювання реалізації і захисту цього права характеризується прийняттям певної кількості нормативно-правових актів у даній сфері, які потребують свого наукового осмислення і удосконалення.

Право громадян на безпечне навколишнє середовище, як вказує автор, є складним правом. Ця його риса полягає в диференціації об'єкта, що являє безпечну якість багатьох природних компонентів, які, своєю чергою, мають свої особливості. Зважаючи на означене, пропонується класифікація видів права громадян на безпечне навколишнє середовище, що передбачає виокремлення права на безпечне атмосферне повітря, права на безпечні земельні ресурси, права на безпечні водні ресурси, права на безпечний рослинний світ тощо [2].

Сучасний період розвитку української державності характеризується розширенням обсягу прав людини і громадянина у сфері приро-

докористування, що пояснюється, зокрема, появою відповідних правових можливостей реалізації права на користування природними ресурсами. У зв'язку з цим посилюється актуальність дослідження правових гарантій реалізації екологічних прав громадян і, зокрема, права природокористування. В той же час необхідно пам'ятати, що юридичне закріплення таких гарантій не забезпечить фактичної реалізації права природокористування, тому особливу увагу слід зосередити на необхідності удосконалення системи способів і засобів, які створювали б відповідні для цього умови. Окреслене питання стало предметом дослідження М. Черкашиної, в якому проведено всебічний аналіз об'єктивного права через процедури здійснення юридичних дій, процесуальні форми й механізми, спрямовані на можливість виникнення, реалізації, припинення, охорони й захисту суб'єктивного права користування природними ресурсами на основі наукового комплексного підходу до дослідження права природокористування та його юридичних гарантій. Це дозволило автору визначити прогалини в законодавстві, аргументувати та сформулювати окремі науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання та забезпечення здійснення суб'єктивного права користування природними ресурсами, його охорони й захисту [3].

Питання реалізації конституційних екологічних прав і свобод шляхом підвищення ефективності законодавчої та правореалізаційної діяльності державних правоохоронних органів (зокрема органів внутрішніх справ) щодо забезпечення зазначеного виду прав стало предметом дослідження С. Грицкевича. Науковець аналізує й визначає поняття конституційних екологічних прав людини і громадянина; критерії їх відмінності від інших видів конституційних прав; відповідності їх міжнародно-правовим нормам; здійснює комплексне дослідження нормативної вітчизняної та зарубіжної правової бази, наукового матеріалу, досвіду діяльності державних органів у галузі забезпечення реалізації конституційних екологічних прав людини і громадянина; здійснює пошук та опрацювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення зазначеної діяльності, заповнення прогалин, що мають місце в науці із зазначеної проблеми.

Питанням юридичної відповідальності за екологічні правопорушення взагалі та адміністративної відповідальності зокрема приділена значна увага в наукових працях вітчизняних вчених В. Андрейцева, М. Єрофєєва, С. Кравченко, Н. Малишевої, В. Мунтяна, В. Погорілка, Б. Розовського, Ю. Шемшученка, а також російських вчених М. Бринчука, С. Боголюбова, О. Дубовика, І. Іконицької, Б. Єрофєєва, О. Колбасова, В. Петрова.

Третю групу становлять дослідження правового регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Сучасний стан економічного розвитку багатьох держав залежить від видобування та/або використання відповідних природних ресурсів, відтак питання організаційно-правового забезпечення природокористування та охорони навколишнього природного середовища є одним з актуальних для сьогодення. Правове регулювання організаційно-управлінських аспектів природокористування та охорони навколишнього природного середовища в умовах становлення ринкових відносин в Україні стало предметом дослідження В. Зуєва. Важливими є положення роботи автора щодо причин екологічних проблем в Україні, зокрема вказується, що у нашій державі діяльність, спрямована на розв'язання екологічних проблем, ускладнена багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Тривале нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природоресурсового комплексу та недостатнє врахування екологічних вимог у ході реформування економічних відносин призвели до кризової екологічної ситуації та зумовили обрання значною частиною суб'єктів господарювання видів діяльності, що не потребують значних інтелектуальних та матеріальних витрат, а орієнтовані переважно на «хижацьке» споживання природних ресурсів [4].

В науковій літературі знайшло відображення і питання використання та охорони окремих об'єктів навколишнього природного середовища. В цьому аспекті слід згадати дисертації С. Шершуна, П. Мельника і Р. Кіріна.

Четверту групу становлять дослідження правового регулювання поводження з об'єктами підвищеної небезпеки та правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій.

Вдосконаленню законодавства України, що регулює відносини у сфері врахування екологічних вимог при санації та приватизації об'єктів підвищеної небезпеки, присвячено дисертаційне дослідження І. Розумович. Автором систематизовано і досліджено сучасний стан законодавства в зазначеній сфері, виявлено його прогалини, слабкі місця та неузгодженості, накреслено шляхи його вдосконалення та підвищення ефективності застосування. Досліджено шляхи імплементації запропонованих пропозицій у законодавство та правореалізуючу сферу України.

П'яту групу становлять дослідження екологічної безпеки. Дослідження екологічної безпеки як предмета політики міжнародного співробітництва та найважливішого засобу оптимізації природоперетворювальної діяльності людини та гармонізації її відносин з природою

стало предметом дисертації А. Махмуда. Правником запропоновано авторське визначення поняття «екологічна безпека». Екологічна безпека – стан, за якого всі складові природного оточення, за рахунок балансування взаємовпливів природних, технічних і соціальних систем, формування природо-культурного середовища, є оптимальними для нормального функціонування і розвитку людської цивілізації.

Шосту групу складають дослідження правових аспектів екологічного моніторингу та екологічного контролю.

Комплексному та всебічному дослідженню проблем правового забезпечення екологічного моніторингу в Україні присвячено дисертацію С. Шарапова. В роботі вперше в узагальненому вигляді визначені стадії провадження екологічного моніторингу, а саме: спостереження, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналіз інформації про стан довкілля; прогнозування змін якості навколишнього середовища або його окремих об'єктів; прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Серед перших вітчизняних наукових досліджень, що з'явилися в юридичній науці з питань громадського екологічного контролю, слід виокремити праці академіка НАН України Ю. Шемшученка та професора В. Мунтяна, у яких досліджені механізми здійснення громадського екологічного контролю, а також розглянуті особливості функціонування цього правового інституту в УРСР. Значна увага питанням громадського екологічного контролю та розвитку екологічної демократії приділена у роботах Н. Малишевої.

Окремих питанням, які пов'язані із здійсненням громадського екологічного контролю, присвячені праці О. Тарнавського, Б. Розовського, Г. Ворсинова, В. Костицького, В. Сівака, В. Солодкого, Д. Скрильнікова, Е. Позняк, Г. Мороз, В. Непійводи та деяких інших вчених.

Сьому групу становлять дослідження правових аспектів екологічного прогнозування та ризику. Інститут екологічного прогнозування, який формується у рамках екологічного законодавства, покликаний забезпечити регулювання певного виду екологічних суспільних відносин, що виникають у зв'язку з екологічною діяльністю з використання надр, джерел мінеральних вод, поводженню з небезпечними відходами, а у деяких випадках щодо здійснення окремих видів користування об'єктами тваринного світу (полювання). І хоча норми екологічного права, що регламентують окремі види екологічних правовідносин, не у всіх випадках повно і однаково встановлюють правовий режим прогнозування екологічної діяльності, разом з тим, це коло суспільних відносин має єдину правову природу у вигляді певної юридичної регламентації.

Восьму групу складають дослідження окремих аспектів право-застосування у сфері екології.

У роботі А. Котелевеч наводяться обґрунтовані аргументи про необхідність створення єдиного державного органу управління всіма питаннями екології в Україні – Міністерства екології і природних ресурсів України, що включає до свого складу структурні внутрішні підрозділи – головні управління (з водних, лісових, земельних, гірських ресурсів тощо)

Висновки. Отже, проаналізувавши наукові джерела з тематики екологічного права, можна зробити висновок, що у вітчизняній науці достатньо дослідженими є окремі аспекти екологічного права. При цьому дисертації, що захищаються в нашій державі, виконуються частіше за все в межах окремої спеціальності: «12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право», хоча в них знайшли висвітлення і адміністративно-правові та конституційно-правові аспекти досліджуваної тематики. Однак відсутнє концептуальне бачення окресленої проблематики через недослідженість концептуальних засад і теоретичних проблем розвитку сучасного екологічного права.

---

1. Масляк П.О. Країнознавство. – К.: Знання, 2008. – 292 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/maslyak12.htm

2. Бредихіна В.Л. Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Вікторія Леонідівна Бредихіна. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2005. – 190 с.

3. Черкашина М.К. Юридичні гарантії права природокористування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Марина Костянтинівна Черкашина. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. – 216 с.

4. Зуєв В.А. Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Віталій Анатолійович Зуєв. – Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2003. – 215 с.

Добробог Л.Н. Концептуальные основы экологического права: состояние исследуемой проблемы

В статье сделана попытка проанализировать научные достижения концептуальных основ экологического права и систематизировать их в отдельные группы, учитывая развитие современной правовой науки.

Ключевые слова: *экология, природные ресурсы, правовая система, природная среда, воздух, животный мир, правовой режим.*

Dobrobob L.M. Conceptual foundations of environmental law: state of the research problem

The author attempts to analyze the scientific achievements of conceptual bases of environmental law and systematizes them in separate groups, taking into consideration the development of modern legal science.

Key words: *ecology, natural resources, legal system, natural environment, air, animal world, legal regime.*

Стаття надійшла 2 жовтня 2012 р.

УДК 347.135.224(477)

М.С. Долинська

**ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ
ТА НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ
ДОГОВОРУ ПОЖЕРТВИ ЯК РІЗНОВИДУ
ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ**

Досліджується правове регулювання зобов'язальних відносин, які виникають з договору пожертви. З'ясовано особливості договору пожертви. Розглянуто порядок нотаріального посвідчення договорів пожертви нерухомого майна.

Ключові слова: *договір пожертви, сторони договору, нотаріальне посвідчення договору пожертви нерухомого майна.*

Постановка проблеми. Дослідження практики нотаріального посвідчення договорів відчуження нерухомого майна свідчить про те, що договір пожертви посвідчується нотаріусами дуже рідко та є вельми складним та неоднозначним правовим інститутом, який потребує теоретичного обґрунтування.

Мета дослідження: визначити поняття договору про пожертву; з'ясувати виконання та способи забезпечення належного виконання умов договору. За допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного та інших методів провести аналіз норм чинного цивільного та нотаріального законодавства України щодо особливостей нотаріального посвідчення договорів пожертви нерухомого майна.

Стан дослідження. Серед інших інститутів цивільного права в основному увагу приділено договору дарування та дуже коротко його різновиду – договору пожертви. Дослідження договору дарування, в